

HOOFSTUK 2: DIE VOORWERPE

2.1 IDENTIFIKASIE VAN VOORWERPE IN DIE STUDIEGROEP

Die kriteria vir identifikasie van voorwerpe in die studiegroep, een van die primêre bronne van die navorsing, is baseer op die Afrikaanse terme 'stoeltjie' en 'melkstoeltjie' wat in Hoofstuk 1 behandel is. Daar is dus spesifiek gesoek na handgemaakte stoeltjies van hout, sonder rug- of armleunings, maar met pote wat in of deur 'n sitting bevestig is. Geen onderskeid is getref tussen stoeltjies met drie of vier pote nie.¹

'n Soektog is eerstens onderneem om sulke voorwerpe in die Museum se Kultuurhistoriese versameling te identifiseer. Hierdie visuele verkenning is, onder leiding van me. Annemarie Carelsen (kurator vir meubels, tekstiele en metaal), onderneem by die Museum se berguimtes by Visagiestraat 149 en by die uitstallings in die Pioniermuseum, Willem Prinsloo Landboumuseum en die Voortrekkermonumentmuseum.² Dertien voorwerpe van soortgelyke konstruksie is gevind, waarvan twee (NKM items HG 10666 en HG 13581, **figuur 2.1**) deel van permanente uitstallings by die Pioniermuseum is en een (HG 9578) deel van die uitspantoneel by die Voortrekkermonumentmuseum uitmaak. Die berguimte van die Antropologie-versameling by African Window is later ondersoek en agt stoeltjies is hier geïdentifiseer.

Items van monolitiese konstruksie is in die Antropologie-versameling ondersoek, maar is nie by die studiegroep ingesluit nie. Met die evaluering van beide versamelings is drie voorwerpe van die studiegroep uitgesluit: ET 1961-11,³ asook HG 54799 en HG 54800.⁴ Die studiegroep bestaan dus uit 18 voorwerpe, met sewe uit die Antropologie-versameling en 11 uit die Kultuurhistoriese versameling.

Die naspeur van voorwerpinligting in die dokumentasiesentrum en argiewe van die Museum is vir voorwerpe uit beide versamelings onderneem, gevolg deur oor en weer ondersoeke en vergelykings tussen die voorwerpe en hul data. Detailondersoeke is hierna uitgevoer waartydens die afmetings en fisiese kenmerke van die voorwerpe bevestig en fotografies dokumenteer is (**figuur 2.2** en **2.3**). Hierdie data is gebruik vir die beskrywings wat volg.

2.2 ONDERSOEK NA FISIESE EIENSKAPPE

Met die beskrywing van die voorwerpe is gepoog om 'n objektiewe analise te gee, baseer op wat sigbaar en toeganklik was. Daar is twee hoofkomponente aan elke stoeltjie: die sitting, of blad, en die pote. Elk hiervan word beskryf in terme van hul fisiese eienskappe en die konstruksiemetode van hul samevoeging. Al die voorwerpe in die studiegroep is, sover vasgestel kon word, handgemaak en is dus nie geometries perfek nie.

1 Hoewel heelwat bronne, soos Filbee (1977:159) na driepootstoeltjies verwys, noem Van Oirschot (1978:101), Ingram (1987:7) en Kinmonth (1993:205) spesifiek dat drie óf vier pote voorkom.

2 Die Voortrekkermonument en Natuurreservaat word tans deur 'n onafhanklike liggaam bestuur. Voorwerpe uit die Kultuurhistoriese versameling van die Museum is op leen aan die Voortrekkermonumentmuseum; persoonlike mededeling, 29 Junie 2009: me. M.E. Schultze, Senior Inligtingkundige, NKM.

3 'n 'Bierstoel' of '*Magquemfu*' volgens die Etnologie Stamboek en 'bankie' volgens die voorwerpkaart. Dit is van monolitiese konstruksie en die enigste waarvan die pote onder die blad ondersteun word, 'n kenmerk wat by geen ander voorwerp in die studiegroep voorkom nie.

4 Beide dateer volgens die Historiese Grootboek, vol. 36, uit die 1970's, is masjiengemaak en vermoedelik van Nederland ingevoer.

FIGURE 2.1, 2.2, 2.3

- 2.1 NKM items HG 10666 (links) en HG 13581 in die kombuis van die Pioniermuseum, Silverton (© NKM)
- 2.2 Voorwerpe in die studiegroep uit die Kultuurhistoriese versameling tydens detailondersoek in Stoor KF2, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149 (© NKM)
- 2.3 Voorwerpe in die studiegroep uit die Antropologie-versameling tydens detailondersoek in Stoor KF5, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149 (© NKM)

Hiervoor kompenseer die beskrywings en dié aspekte word nie by elke voorwerp genoem tensy dit opvallend of kenmerkend is nie.

Ter wille van ordening is die voorwerpe van 1 tot 18 genommer. Hierdie orde volg uit die alfanumeriese orde van die voorwerpe se aanwinnommers, die primêre verwysing waarmee museumvoorwerpe geïdentifiseer word. Voorwerpe uit die Antropologie-versameling (waarvan die aanwinnommers met ET begin) is dus geplaas voor dié uit die Kultuurhistoriese versameling (waar die aanwinnommers met HG begin). Die laaste voorwerp in die alfanumeriese orde (OHG 1196) is deel van die tydelike katalogus van die Historiese Grootboek en vorm deel van die Kultuurhistoriese versameling.

Die fisiese eienskappe word in 18 tabelle aangeteken. Die volgorde van die inligting in elke tabel identifiseer eerstens die voorwerpnommer in die studiegroep, gevolg deur die aanwinnommer en die berg- of uitstalplek waar dit gevind is. Afmetings word gegee volgens oormaat (lengte x breedte x hoogte, of deursnit gevolg deur hoogte), bladdiepte en pootdeursnit. Die oormaat verwys telkens na die langste afmeting in 'n spesifieke rigting; by die oormaat word die breedte deurgaans op bladhoogte gegee aangesien van die pote wyd buite die blad se rand staan en die pote se oormaat die leser mag verwar (kyk byvoorbeeld voorwerp 7, waar die blad 145mm breed is, terwyl die teenoorstaande pote se voete 415mm uitmekaar staan). Vanweë die growwe afwerking en ruwe vorms is die oormaat die mees konsekwente afmeting om die bestek van die stoeltjies te vergelyk. Die materiaal van die blad en pote, deurgaans hout, word gelys ter volledigheid. Vir sommige voorwerpe word die houtsoort in museale bronne volgens die populêre name aangedui, maar dit is onseker hoe akkuraat hierdie inligting is. Dit word, saam met die bron, vermeld waar dit beskikbaar is.

In die formaat van die beskrywings word die voorwerp eerstens ten opsigte van die vorm en hoofkomponente (blad en pote) geïdentifiseer, gevolg deur opmerkings oor die konstruksie, spesifiek waar hegters en vul- of hegmiddel sigbaar is. Laastens volg 'n kort beskrywing van merke waaraan die voorwerp uitgeken kan word. Foto's verskyn links in elke tabel en is genommer volgens die voorwerpnommer in die studiegroep; die beelde vul die teks aan en behoort daarmee saam gelees te word.

TABEL 2.1: Voorwerp 1

Aanwinstnommer:

ET 1934-441

Bergplek:

Stoor KF5, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 502 x 148 x 290mm

Blad: 41 – 59mm diep

Pote: 24 – 37,5mm Ø

Materiaal:

Hout

Beskrywing:

Vierpoot met onewe, reghoekige blad waarvan een kort kant gepunt en dunner is. Die blad is, soos die stokpote, alkant rof en ongelyk. Een van die langer pote bly gelik [regs in 1.5], sodat die stoeltjie op die ander drie balanseer. Die pootdeursnit wissel drasties en twee pote loop (natuurlik) dunner na onder. Drie van die pootkoppe staan met plat ente bo die blad uit, waar die taggate duidelik te groot is. Die vierde is effe versink in die blad.

Splinters is bo die blad tussen die pote en taggate ingedryf om die pote in posisie te hou [1.7] – een bly effe los.

Min vlak snymerke kom bo die blad voor, met 'n diep bars tussen die pote aan die gepunte ent. Onder die blad loop 'n diep, lang bars oor die middel.

1.1

1.2

1.3

1.4

1.5, 1.6

1.7

TABEL 2.2: Voorwerp 2

Aanwinstnommer:

ET 1935-206

Bergplek:

Stoor KF5, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 595 x 395 x 330mm

Blad: planke 17 – 27mm diep, mik 49 – 57mm diep

Pote: 27 – 33mm Ø

Materiaal:

Hout

Beskrywing:

Driepoot – die enigste in die studiegroep waarvan die sitting nie 'n soliede houtblad is nie, maar opgemaak is uit 'n plat miksnit waarop drie onewe planke vasgespyker is om die opening te oorbrug. Uit die kerfmerke op die mik, planke en pote kan maklik afgelei word dat dit handgemaak is. Die taggate is soortgelyks bo die blad grof en gesplinter en die pootkoppe is versink in die blad – die enkelpoot in die mik [2.5] dieper as die ander (19mm onder die blad). Beide die ander taggate bars saam met die grein oop na die kante [2.6, 2,7] en tot onder die blad. Die pote, wyer na onder, staan effe boog en het almal ook barste.

Buiten die geroeste staalspykers waarmee die planke bevestig is kom geen ander hegters voor nie.

Geen opsetlike snymerke kon gevind word nie; behalwe die barste, splinters en maakmerke is die oppervlak redelik egalig.

2.1

2.2

2.3

2.4

2.5

2.6, 2.7

TABEL 2.3: Voorwerp 3

3.1

3.2

3.3

3.4

3.5

3.6

Aanwinstnommer:

ET 1935-207

Bergplek:

Stoor KF5, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 395 x 240 x 295mm

Blad: 38 – 49mm diep

Pote: 24 – 34mm Ø

Materiaal:

Hout

Beskrywing:

Driepoot waarvan die blad tussen skildvormig en langwerpig is met 'n dunner, amper plat ent by die enkelpoot; teenoorstaande is 'n breër kant, ingekeep tussen die ander twee pote. Maakmerke en die ongelykheid van die blad dui dat dit handgemaak is. Onder die blad is watervlekke [3.5]. Die pote is los en twee daarvan is van bo onsuksesvol met staalspykers langs die tapgat bevestig. Die tappe eindig plat en steek, vanweë die beweging in die pote, tans deur die blad. Die enkelpoot, wat 'n mik het net bo die voet, is in die lengte tot in die mik oopgeklouf [3.4]; dié poot se tap is bo die ergste beskadig en verweer. Die poot het ook bas aan, wat van die ander, reguit stokpote gestroop is. Barste en kewergate kom voor.

Die mees opvallende kenmerk van die stoeltjie is 'n vierde gat wat nie vir 'n poot gebruik is nie. Vanweë die rondheid en binnevlak wil dit voorkom of minstens dié gat van onder geboor is; geroeste draad hang hierdeur [3.6]. Van die roesmerke en kepe wat dit in die blad gemaak het is dit moontlik dat die stoeltjie hieraan opgehang is of dat iets swaars daaraan gehang het.

TABEL 2.4: Voorwerp 4

Aanwinstnommer:

ET 1954-1

Bergplek:

Stoor KF5, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 230 x 210 x 328mm

Blad: 102mm diep

Pote: 24 – 32mm Ø

Materiaal:

Hout

Beskrywing:

Vierpoot wat effe wieg tussen drie pote. Die dik blad is van 'n stuk stomp wat bo plat, op die omtrek feitlik regaf en onder halfronde gebol is. Die pote, met blinde tapvoeë bevestig, loop geleidelik dikker na onder en die voete staan wyd onder die blad uit. Die pootvoete staan nie plat nie; vanweë die hoek waarteen die pote onder eindig balanseer die stoeltjie op die punte, wat afgeslyt is [4.6].

Al vier pote is met staalspykers op die blad se omtrek verstewig (twee pote met elk twee spykers, andersins een), sodat barste in beide die blad en pote voorkom. Slegs een hiervan [4.5] is opmerklik diep.

Die blad is alom redelik glad afgewerk, met min gereedskapmerke. Die oppervlakte is effe verweer en naas die vlak barste en is daar enkele stampe op die kant [4.4] en enkele vlak, reguit snymerke middellang bo-op die blad.

4.1

4.2

4.3

4.4

4.5

4.6

TABEL 2.5: Voorwerp 5

5.1

Aanwinstnommer:

ET 1971-26-3

Bergplek:

Stoor KF5, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 447 x 145 x 326mm

Blad: 36 – 71mm diep

Pote: 23 – 36mm Ø

5.2

Materiaal:

Hout (maroelahout volgens Etnologie Stamboek)

Beskrywing:

'n Baie stewige vierpoot wat effe oorleun na een langer sy. Die blad, ongeveer simmetries, is bo en onder konkav gerond, sodat die punte bo die sitvlak eindig. Onder die blad is geboë, onreëlmatige kristallynvlakke om die pote en middel [5.3]; die punte is getrap met hoekige kerfwerk [5.5]. Die pote skop wyd en onewe na buite en is taps gemaak by die blad. Die pote se tappe eindig in vlak met die sitting en elke paar is opsigtelik na aan mekaar [5.6].

5.3

Geen hegters of hegmiddel is gevind nie.

5.4

Naas gereedskapmerke kom enkele barste in die grein voor.

5.5

5.6

TABEL 2.6: Voorwerp 6

6.1

6.2

6.3

6.4

6.5

6.6

Aanwinstnommer:

ET 1977-146

Bergplek:

Stoor KF5, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 375 x 218 x 322mm

Blad: 24 – 53mm diep

Pote: 26 – 31mm Ø

Materiaal:

Hout (sitgedeelte van *marula*-hout en pote van *marulakgogo* volgens Etnologie Stamboek)

Beskrywing:

'n Vierpoot met 'n reghoekige blad waardeur die pote steek. Hoewel glad is die blad bo effe ongelyk en onder gerond met dunner kante op die lang sye. Die kort kante is regaf. Die stokpote is merkbaar taps gesny kort onder die blad; een poot het nog heelwat bas aan [6.6]. Die tappe loer net bo die blad uit waar die gate groter as nodig is; die pote pas dus losserig. Die pote skop willekeurig van onder die blad uit [6.3].

Geen meganiese hegters is gevind nie, maar daar is moontlik hegmiddel in van die tapgate (slegs sigbaar bo die blad).

Gereedskapmerke en kewergate is sigbaar. Snyhale kom bo die blad voor, met die meeste naby die mees afgeslyte hoek van die blad [6.2 regs bo].

TABEL 2.7: Voorwerp 7

7.1

7.2

7.3

7.4

7.5

7.6

Aanwinstnommer:

ET 1992-54

Bergplek:

Stoor KF5, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 404 x 145 x 343mm

Blad: 58mm diep

Pote: 27 – 31mm Ø

Materiaal:

Hout

Beskrywing:

Driepoot met 'n gevormde blad wat onder alom bol staan en bo met 'n effense helvlak bog. Dit leun oor na een lang kant, moontlik vanweë die poot [7.4 links agter]. Die pote, letterlik takke met bas, is elk dramaties verskillend: die enkelpoot het 'n mik as voet; die ander bestaan uit 'n tak wat boog staan en een wat kronkel, met beide voete ver buite die blad se rand (415mm uitmekaar). Die pote eindig bo gelyk met die sitvlak. Die tapgate van die paar teenoorstaande pote is aaneengesluit [7.5] en dié van die mikpoot is verruim, sodat die poot hier effe los is.

Van een tot drie staalspykers deur elke poot is sigbaar net onder die blad [7.6].

Fyn maakhale kom oral op die bol van die blad voor, die bas trek van die pootvoete los en enkele barste is gevind.

TABEL 2.8: Voorwerp 8

8.1

Aanwinstnommer:

HG 9578

Bergplek:

Uitspantoneel, Voortrekkermonumentmuseum

8.2

Afmetings:

Oormate: 12½" (317,5mm) Ø; 9" (228,6mm) hoog (volgens Historiese Grootboek, vol. 7; detailondersoek en bevestiging van die afmetings van die voorwerp was nie moontlik nie)

Materiaal:

Hout (waboomhout volgens Historiese Grootboek, vol. 7)

8.3

Beskrywing:

'n Stewige driepoot met 'n ronde skyf as blad wat na onder gering uitbol. Die kant is rondom regaf en met 'n eenvoudige gekepte maakpatroon aan die onderkant [8.4]. Die pote is noukeurig taps gemaak en elk eindig onder in 'n nou punt en bo in vlak met die blad.

8.4

Geen teken van hegters of hegmiddel is sigbaar nie.

Een prominente diep gleuf kom onder die blad voor; enkele holtes en greingolwe bo-op die blad; patroonmatige gereedskapmerke onder en op die kant is opvallend. Die konsekwentheid en kwaliteit van die vakmanskap is merkwaardig.

TABEL 2.9: Voorwerp 9

9.1

9.2

9.3

9.4

9.5

9.6

Aanwinstnommer:

HG 10666

Bergplek:

Kombuis, Pioniermuseum, Silverton

Afmetings:

Oormate: 415 x 210 x 190mm

Blad: 36 – 55 mm diep

Pote: 21 – 31mm Ø

Materiaal:

Hout (“wa- en doringboomhout” volgens Historiese Grootboek, vol. 8)

Beskrywing:

Vierpoot met langwerpige sitblad, gerond op die hoeke en met ‘n plat rand van wisselende dikte wat opstaan rondom ‘n redelik gelyke sitvlak. Een kort kant is 45mm laer en hier is die blad effe smaller en meer gerond; die hoër sykant is meer regaf [9.4]. Die pote het barste en is van onewe lengte en deursnit en moontlik ook van verskillende houtsoorte. Slegs twee pote is sigbaar getap na bo. Al eindig die pootvoete onder teen verskillende hoeke, staan die stoeltjie stewig op ‘n gelykvlak. Die pootkoppe steek in die hoeke deur die blad en is sigbaar verweer.

Drie pote is met tekstielstrok, sigbaar bo én onder die blad [9.3, 9.4], pasgemaak en een pootkop is heeltemal daarmee oorgetrek [9.6]. Een hiervan [9.2 regs onder] het ‘n verweerde keep waar ‘n wig moontlik vroeër in plek kon wees; een pootkop is opmerklik onbeskadig en mooi halfronde [9.2 regs bo] met ‘n moontlike spykergat reg van bo. Die vierde (en stewigste) poot is van bo met ‘n metaalplaat gewig [9.5].

Die borand van die blad het opmerklike stampe en kepe, veral diep by die pootkop met die metaalwig [9.5]. Bo-op is een brandmerk en verskeie snymerke, veral in die middel; die onderkant van die blad is na die middel diep uitgehol [9.3, 9.4] met snye loodreg op die langsgrigting. Die grein bars onderlangs oop.

TABEL 2.10: Voorwerp 10

10.1

10.2

10.3

10.4

10.5

Aanwinstnommer:

HG 13235

Bergplek:

Stoor KF2, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 630 x 220 x 265mm

Blad: +/- 32mm diep

Pote: 30 – 40mm Ø

Materiaal:

Hout (kameeldoringhout volgens Historiese Grootboek, vol. 13)

Beskrywing:

Driepoot met lang sitblad wat ingerond is aan die lang kant tussen die twee pote en geronde hoeke het aan die kant met die enkelpoot. Die pote loop skuins na buite en is effe taps gemaak, ovaal na rond in deursnit en steek deur die blad. Diep greindraad is bo die blad sigbaar.

Wigkepe [10.4, 10.5] is bo die blad sigbaar in die pootkoppe; een hiervan is verweer en oop. Vul- of hegmiddel is bo en onder die blad sigbaar om die tapgate.

Verspreide kort, vlak snymerke bo die blad. Diep en wye snyhale [10.3] onder die blad, veral dig bymekaar en loodreg op die langsrigting aan die een kant.

Foto's 10.1, 10.2, 10.3 deur Melita Moloney, UP

TABEL 2.11: Voorwerp 11

11.1

Aanwinstnommer:

HG 13581

Bergplek:

Kombuis, Pioniermuseum, Silverton

Afmetings:

Oormate: 375 x 278 x 260mm

Blad: 34 – 36 mm diep

Pote: 30 – 34mm Ø

11.2

Materiaal:

Hout (waboomhout volgens Historiese Grootboek, vol. 14)

Beskrywing:

Stewige driepoot met 'n konkawe, ovaal blad met twee skuins randvlakke wat die omtrek volg. Die pote is taps gemaak, redelik reguit en staan onder wyd uit. Die plat tappe eindig redelik vlak bo die blad.

11.3

Een pootkop wys twee staalspykerkoppe [11.6] en vul- of hegmiddel is sigbaar by die ander twee taggate.

Die blad toon verskeie kenmerke aan die bokant: daar is enkele kepe op die rand, greingolwe, 'n natuurlik gevormde gat dwarsdeur die blad naby die enkelpoot en twee boogvorm vlekke of brandmerke. Onder is maakhale (beitelmerke?) [11.4, 11.5] veral om die kant sigbaar, enkele barste en vlak snye tussen die pote.

11.4

11.5

11.6

TABEL 2.12: Voorwerp 12

12.1

12.2

12.3

12.4

12.5

Foto's 12.1, 12.2 deur Melita Moloney, UP

Aanwinstnommer:

HG 13754-1

Bergplek:

Stoor KF2, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 320 – 350mm Ø; 255mm hoog

Blad: +/- 65mm diep

Pote: 25 – 30mm Ø

Materiaal:

Hout (waboomhout volgens Historiese Grootboek, vol. 14)

Beskrywing:

Driepoot met amper ronde sitblad wat bo effe uitgehol is na die middel, reguit afwerk is om die rand [12.3] en onder weer afgeskuins is tot voor die pote. Die pote, amper rond in deursnit, loop skuins na onder en is taps gemaak met kwasse sigbaar. Pootkoppe steek netjies deur die blad met een daarvan netjies half rond [12.4]. 'n Lang las deur die middel van die blad, en hegmiddel, is duidelik sigbaar.

'n Staalspykerkop is bo die blad in een pootkop sigbaar [12.4] en soortgelyke gate (maar geen sigbare spykers nie) kom bo-op die ander twee pote voor [12.5].

Naas die las is die enigste merk bo-op die blad 'n vlak sirkelkeep [12.5] wat die middelpunte van die pootkoppe verbind. 'n Diep holte gevorm deur snymerke kom tussen die pote onder die sitblad voor [12.3].

TABEL 2.13: Voorwerp 13

13.1

13.2

13.3

13.4

13.5

Foto's 13.1, 13.2 deur Melita Moloney, UP

Aanwinstnommer:

HG 13754-2

Bergplek:

Stoor KF2, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 310 x 275 x 190mm

Blad: +/- 47mm diep

Pote: 25 – 30mm Ø

Materiaal:

Hout (waboomhout volgens Historiese Grootboek, vol. 14)

Beskrywing:

Driepoot wat oorhel na een kant; byna peervormige blad [13.2], bo effe uitgehol en die kante alom grof gerond. Die tapse pote, amper rond, loop oneweredig skuins na onder en eindig gelyk bo die blad. 'n Diep bars loop deur 'n taggat naby die smal kant van die blad, waar die pote effe los is en met twee spykers van die sykant deur die blad bevestig is [13.5].

Vul- of hegmiddel is bo en onder die blad sigbaar om die taggate.

Holtes en vlak gate sowel as enkele vlak snymerke is versprei bo-oor die blad, met diep willekeurige kepe onder tussen die pote, waar dit twee opmerklike holtes vorm [13.4].

TABEL 2.14: Voorwerp 14

14.1

14.2

14.3

14.4

Foto's 14.1, 14.2, 14.3 deur Melita Moloney, UP

Aanwinstnommer:

HG 13758-1

Bergplek:

Stoor KF2, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 390 x 220 x 180mm

Blad: 40 – 60mm diep

Pote: 25 – 30mm Ø

Materiaal:

Hout (waboomhout volgens Historiese Grootboek, vol. 14)

Beskrywing:

Stewige driepoot wat oorhel na die kant met een poot. Reghoekige blad, bo in een rigting tot 35mm konkaf uitgehol en dan afgeskuins aan die kort kante, waar 'n effense bo-rand eindig in regaf sykante. Al drie pootkoppe is sigbaar bo die blad, maar die enkelpoot (wat byna vertikaal staan) steek verder deur as die ander twee, wat beide skerp terugleun. Al die pote is taps gemaak, een van die skuinspote is rof (of beskadig) terwyl die ander twee meer eweredig silindries is.

'n Staalspykerkop is bo die blad in een van die skuinspote sigbaar [14.4] en vul- of hegmiddel wys bo die blad om die pootkoppe.

Buiten die grein is daar enkele merke in die kom bo die blad wat waarskynlik met die vorming van die holte verband hou en nie soos die doelbewuste snymerke op ander stoeltjies lyk nie [14.4]. Tussen die pote is die blad onder grof gekerf met vlak snye om die pote [14.3].

TABEL 2.15: Voorwerp 15

15.1

15.2

15.3

Foto's 15.1, 15.2 deur Melita Moloney, UP

Aanwinstnommer:

HG 13758-2

Bergplek:

Stoor KF2, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 300 x 220 x 210mm

Blad: 29 – 38mm diep

Pote: 22 – 25mm Ø

Materiaal:

Hout (waboomhout volgens Historiese Grootboek, vol. 14)

Beskrywing:

Driepoot wat effens hoër staan aan die kant met een poot. Reghoekige sitblad met 'n opstaanrand, afgeskuins tot 'n byna plat vlak waardeur die pote bo opstaan. Brandmerke bo en kepe aan al die rande. 'n Bars [15.2, 15.3] loop van naby die enkelpoot saam met die grein na die kant, maar skynbaar sonder invloed op poot of stabiliteit. Die silinderpote is effe taps en dele van twee pote het onderlangs afgesplinter.

Ten spyte van die dun blad is geen teken van wê, spykers of hegmiddel gevind nie.

Die onderkant van die blad is byna eweredig bedek met vlak, willekeurige snylyne, met enkele kort snymerke middellangs bo.

TABEL 2.16: Voorwerp 16

16.1

Aanwinstnommer:

HG 13759

Bergplek:

Stoor KF2, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 790 x 150 x 220mm

Blad: 70 – 78mm diep

Pote: 28 – 32mm Ø

16.2

Materiaal:

Hout (doringhout volgens Historiese Grootboek, vol. 14)

Beskrywing:

Lang vierpoot wat nie heeltemal plat staan nie en effe wieg tussen drie van die pote. Die blad is van 'n halwe kloofpaal of stomp wat ook aan die onderkant so-te-sê gelyk gemaak is. Die lang kante is rof gelaat, met 'n tak- of kwasknop sigbaar; die kort ente verskil van mekaar en is oneweredig. Twee kort stokpote steek met blinde tapvoeë weerskante in die blad en loop skuins na onder uit teen verskillende hoeke. Twee van die pote eindig loodreg onder, in stede van teen 'n skuinshoek, wat bydra tot die wankelrigheid. Barste kom op die blad en pote voor.

16.3

Geen hegter is sigbaar nie; van een lossigerige poot wil dit voorkom of die tapgate diep in die blad geboor is.

16.4

Enkele kort snymerke en krappe bo-op die blad [16.3]. Kewergate [16.4, 16.5] kom op die blad en pote voor (die voorwerp is daarom onlangs deur die Museum met beroking behandel).

16.5

TABEL 2.17: Voorwerp 17

17.1

17.2

17.3

Foto 17.1 deur Melita Moloney, UP

Aanwinstnommer:

HG 15065

Bergplek:

Stoor KF2, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 415 x 200 x 260mm

Blad: 45 – 55mm diep

Pote: 25 – 34mm Ø

Materiaal:

Hout

Beskrywing:

Driepoot met reghoekige sitblad waarvan die hoeke aan die kant van die enkelstaande poot teen 45° afgesny is om 'n onewe seskantige vorm op plan te maak. Die blad se kante is regaf en die rande bo-om is effe meer gerond as aan die onderkant; soortgelyks is die blad bo-op glad en onder grof. Al drie tappe is bo sigbaar en eindig amper gelyk met die blad. Die tapse stokpote wissel in deursnit, met een ooglopend van dikker deursnee, terwyl beide die ander gebuigde staalspykers in die tappe bo die blad het [17.3].

Dit kom voor of daar hegmiddel in die tapgate is.

Die grein is opvallend bo die blad, waar daar ook enkele klein, vlak snymerke voorkom. Die onderkant het diep slote en saag- of snymerke aan een kant en 'n diep keep in die langsgrigting [17.2].

TABEL 2.18: Voorwerp 18

18.1

18.2

18.3

18.4

18.5

Aanwinstnommer:

OHG 1196

Bergplek:

Stoor KF2, Suidelike vleuel, NKM, Visagiestraat 149

Afmetings:

Oormate: 445 x 250 x 300mm

Blad: 40 – 52mm diep

Pote: 26 – 35mm Ø

Materiaal:

Hout

Beskrywing:

Driepoot met bykans halfsirkel tot reghoekige sitblad, op plan gerond aan die lang kant met die enkelpoot en reguit aan die kant met twee pote. Die sitblad is holrond, met die onderkant ongeveer parallel aan die bokant, buiten vir 'n dikker wand op die omtrek. Die houtgrein is bo grof en verweer en die plat-ronde pootkoppe eindig bo die blad en baie na aan die rand. Die enkelpoot is langer, sodat die stoeltjie effe oorleun. Al drie pote skop na onder uit en is met die hand gekerf en geprofileer: 'n tapslopende silinder onder die blad gaan oor in 'n plat bolvorm, waarna onewe vyf- tot sewekantige suile wat bo en onder uitswel. Die enkelpoot eindig onder in 'n groot ovaal bal, terwyl die ander twee pote daaronder ronde skywe van verskillende hoogtes aan die voet het [18.5]. Hierdie is die enigste poging tot stylverwysing in die studiegroep.

Geen hegters is sigbaar nie.

Die grein is opvallend bo-op die blad; enkele kort merke kom voor aan die reguitkant van die blad se rand en drie klein holtes in die middel van die sitblad. Die blad se onderkant het verskeie snymerke, veral aan die kant met die twee pote [18.4].

2.3 BESPREKING VAN FISIESE EIENSKAPPE

Hoogte

Dit is opmerklik dat al die voorwerpe in die studiegroep redelik laag is, in ooreenstemming met die beskrywings in die literatuur.⁵ Die laagste, voorwerp 14, is 180mm hoog, met voorwerp 9 en 13 wat beide minder as 200mm hoog staan. Die hoogste, voorwerp 7, meet 343mm, maar hierdie afmeting is te wyte aan 'n opstaanpunt, sodat die sitting meestal op soortgelyke hoogte as voorwerpe 2 en 4 (onderskeidelik 330 en 328mm) is. Die items uit die Antropologie-versameling is ook hoër (gemiddeld 319mm) as dié in die Kultuurhistoriese versameling (gemiddeld 233mm). Beide hierdie mates, asook die hoogste (voorwerp 7) is laer as die gemiddelde sithoogte in eietydse antropometriese data.⁶

Blad

In die studiegroep lê die grootste verskil in die vorm van die sitblad. Met die uitsondering van die saamgestelde mikblad van voorwerp 2 is daar in hoofsaak vier groepeerings ter sprake: reghoekige sittings (voorwerpe 6, 14, 15 en 16), ronde en ovaalvormige sittings (voorwerpe 4, 5, 8, 11 en 12), vry gevormde sittings (voorwerp 3, en meer so 13) en die grootste groep, wat langwerpig, maar nie totaal reghoekig is nie. Hiervan is die meerderheid 'n kombinasie van ronde en langwerpige sittings, met voorwerpe 7 en 9 alkant gerond en voorwerpe 1 en 17 wat op plan bykans geen ronding het nie. Hierdie aspek stem dus ooreen met Filbee⁷ se stelling dat die sitting enige vorm kan aanneem.

Daar is opmerklike driedimensionele artikulering op baie van die blaaië. Die sitvlak is soms beslis uitgehol deur die maker (voorwerpe 5 en 14), maar meer dikwels is die blad net effe konkaf na die middel (voorwerpe 12, 13, 17 en 18). Dit is onseker of hierdie kenmerk slegs deur gereelde gebruik veroorsaak kon word. 'n Doelbewuste opstaanrand kom by van die voorwerpe in die Kultuurhistoriese versameling voor (kyk voorwerpe 9, 11 en 15). By veral voorwerp 5, waar sekere en skerp lyne die vlakke skei, het die maker baie aandag gegee aan die vorming van die blad se onderkant. Ander het geronde onderkante (kyk voorwerpe 4, 6, 7, 11, 12 en 14), maar die meerderheid is onder meestal plat (voorwerpe 1, 2, 3, 8, 10, 15, 16, 17 en 18). Waar snymerke dikwels onder die blad voorkom het dit 'n beduidende invloed op die vorm van veral voorwerp 9 en 12.

Pote

Dit is opmerklik dat 'n poging tot stylverwysing net in een geval – by die pote van voorwerp 18 – voorkom.

Verskeie outeurs⁸ meld dat drie pote meestal voorkom en skryf dit daaraan toe dat drie pote altyd stewig staan, selfs op 'n ongelyke vloer of op die grond. Dit word bevestig deur die nege driepootstoeltjies in die studiegroep. 'n Derde van die studiegroep het wel vier pote; hiervan wieg die helfte en staan net op drie van die pote gelyk (voorwerpe 1, 4, 16).

5 Gilbert (1991:124); Kinmonth (1993:8, 205); Weyns (1974:165); Ingram (1987:7) gee 'n hoogte van ongeveer 12 duim (+/- 305mm), terwyl Baraitser & Obholzer (1978:350) verwys na pote wat ongeveer 15cm hoog is.

6 Hierdie hoogte is 440mm volgens Tutt & Adler (1985:23-24).

7 Filbee (1977:159); kyk ook Ingram (1987:7).

8 Knell (1992:23); Filbee (1977:159); Weyns (1974:173); Wolsey & Luff (1968:65-66); Kinmonth (1993:8 en 33); Ingram (1987:6-7)

Die pote is meestal silindervormig en is taps gemaak om deur tapgate in die blaaië te pas. Snyhale hiervoor is by die meeste van die voorwerpe hoog op die pote, net onder die blad, sigbaar. In veral twee gevalle is daar 'n doelbewuste poging tot vormgewing van die pote: al drie pote van voorwerp 8 is konsekwent en noukeurig gekerf met die gereedskapmerke sigbaar, terwyl die pote van voorwerp 18 byna soos sierbalusters geprofileer is. Die ander uiterste is stokpote wat nog bas (voorwerpe 3, 6 en 7) of mikke (voorwerpe 3 en 7) het. Veral by voorwerp 7 is daar 'n skelle kontras tussen die natuurlike pote en die noukeurig gevormde blad.

Die meeste pote het min uitstaande kenmerke, buiten dat hul soms skeef is en dikwels op een voorwerp verskil, nie net in lengte nie, maar ook ten opsigte van die invalshoek (kyk voorwerp 14) en die meestal dikker voete. Hoewel die pootdeursnit ook wissel van poot tot poot en van voorwerp tot voorwerp, is die verskil nie dramaties nie: die afwyking is gemiddeld tussen 25 en 33mm, met die grootste verskil by die pote van voorwerp 1 (tussen 24 en 37,5mm). Die dunste poot het 'n deursnit van 21mm (voorwerp 9), met die dikste 40mm (die enkelpoot van voorwerp 10).

Konstruksie

Al 18 voorwerpe se pote is met tapvoeë bevestig. Slegs twee hiervan, voorwerpe 4 en 16, het blinde tapvoeë waar pote nie bo deur die blad steek nie; dié twee voorwerpe het ook die diepste blaaië in die studiegroep. Die ander 16 stoeltjies se pote is almal met deurlooptapvoeë vas, sodat die tappe, wat ook die pootkoppe is, bo die blad verskyn en dikwels daarbo uitstaan.

Soos Filbee⁹ verwys Ingram¹⁰ na die gebruik van wê om die getapte pote in posisie te hou. Knell gee die mees omvattende beskrywing:

Although any crude furniture may popularly be called 'primitive', the term is more properly reserved for pieces with a simple form of wedged construction – generally based on a central slab (a seat or table top) with whittled stake-like members wedged into it to create legs and uprights. The member is deeply notched at one end, the notched end is rammed through the appropriate hole in the slab and a wooden wedge hammered into the notch to hold the member firmly in place. The protruding wedged end of the member is then cut off flush with the slab surface. There is seldom any form of decoration or any need for nails or screws.¹¹

Hoewel die tradisionele konstruksie wat hierbo beskryf word in beginsel ooreenkom met die deurlooptapvoeë in die studiegroep, is konvensionele wê, of tekens daarvan, net by twee voorwerpe (nommer 9 en 10) gevind. Dit is moontlik dat houtwê, soos in die aanhaling hierbo, wel by voorwerp 10 gebruik is. Vul- of hegmiddel is egter duidelik om die pootkoppe sigbaar en die toestand van die kepe is sodanig dat dit voorkom of die wê verlore is. By voorwerp 9 kom wigkepe op twee pootkoppe voor. Slegs een hiervan het nog 'n wig – 'n metaalplaat – in plek, terwyl die ander keep verweer en oënskynlik leeg is. Hierdie poot is wel met tekstielstrok om die tapgat verstewig. Die ander twee pote word ook met tekstiel in plek gehou, met een pootkop wat heeltemal daarmee oorgetrek is en die ander wat netjies half rond staan en moontlik 'n versonke spyker in het of vroeër gehad het. Dit is dus moontlik om hieruit af te lei dat pote beslis herbevestig of selfs

9 Filbee (1977:159)

10 Ingram (1987:7) verwys spesifiek na houtwê.

11 Knell (1992:22)

totaal vervang is, soos deur Knell¹² beskryf. Dit word onderskryf deur verskille in die vorm, kleur en lengte van die pote by voorwerp 9.

In een geval, by voorwerp 1, is houtsplinters tussen pote en tapgate gebruik om te kompenseer vir die grootte van die openinge. By sewe ander voorwerpe is spykers as hegters gebruik om die poot in posisie te hou, met voorwerp 7 waar dit van onder die blad bevestig is en voorwerp 13 waar een poot (vanweë 'n bars?) sydelings deur die blad gespyker is. In die geval van die ander vyf (voorwerpe 3, 11, 12, 14 en 17) is dit van bo bevestig en dien dit kennelik dieselfde doel as 'n konvensionele wig: dit swel die poot uit sodat dit stewig in plek bly.

Bykans ewe veel voorwerpe wys pootkoppe bo die blad of het tappe gelyk met die blad. Van die sewe voorbeelde waar die tappe ongeveer gelyk met die blad eindig is dit veral by voorwerpe 5 en 6 opmerklik in vlak met die kurwe van die sitting en is beslis afgewerk tot hier. Versonke tappe is die duidelikste sigbaar op voorwerp 2. Agt voorbeelde se pootkoppe steek beslis deur. Met gebruik en uit die aard van die eenvoudige konstruksiemetode is dit moontlik dat die tappe met tyd verder deur die blad sal steek, soos waarskynlik die geval is by voorwerpe 1, 6 en 15. By vyf van die voorwerpe (nommers 9, 10, 12, 14 en 18, almal in die Kultuurhistoriese versameling) is daar egter 'n bepaalde vorm aan die pootkoppe, van 'n egalige ronding tot 'n byna halvesfeer (een pootkop elk by voorwerp 9 en 12).

Maak- en gebruiksmarke

Soos by handwerk verwag kan word is marke wat dui op die maak- en vormingsproses by die meerderheid voorwerpe sigbaar. Dit kom voor by die taps gemaakte pote, sommige van die tapgate (kyk voorwerpe 1 en 2) en veral waar die komponente gerond is. Laasgenoemde is duidelik sigbaar by voorwerp 7 (fyn hale onder die blad), 8 (patroonmatige kerfmarke op die rand van die blad en op die omtrek van die pote), 11 (maakhale onder die konkawe blad) en growwer marke by 14 (in die kom van die blad). Eensoortig is die vlak sirkel wat die middelpunte van die pootkoppe by voorwerp 12 verbind en waarskynlik 'n merker is vir die posisie van die tapgate.

Snymerke kom algemeen bo en onder die blad voor. Hierdie hale verskil van die gereedskapmarke en is duidelik 'n gebruikskenmerk. Dit kom ook telkens tussen en om die pote voor, wat aandui dat dit nie met die maakproses verband hou nie. By voorwerpe 1, 4, 6, 8, 11 en 16 is dit nie merkwaardig nie, maar by agt van die elf voorwerpe in die Kultuurhistoriese versameling is die blad onder erg gesny of gekerf, met aansienlike holtes so gevorm by nommer 9 en 12. Voorwerp 9 is ook bo die blad en op die rand daarvan merkbaar gesny. Die snymerke herinner in die algemeen aan die meshale op 'n snyblad wat vandag in 'n kombuis gebruik word.

2.4 SAMEVATTING

Hoewel die voorwerpe in die studiegroep in sekere opsigte van mekaar verskil, is daar wesenlike ooreenkomste ten opsigte van hul komponente en konstruksie wat die stoeltjies in die studiegroep tipeer. Met die uitsondering van die snymerke op, en meer so onder die blad, is dit duidelik dat hul fisiese kenmerke

¹² Knell (1992:22-23)

ooreenkom met van die eienskappe wat deur ander outeurs genoem word in hul beskrywings van soortgelyke stoeltjies uit veral Engeland,¹³ Ierland¹⁴ en die Lae Lande,¹⁵ ongeag van watter naam telkens daarvoor gebruik word. Vergeleke met die gemiddelde hoogte van 'n tipiese stoel se sitting is dié stoeltjies almal laag, daar is beslis geen bepaalde vorm vir die sitting nie, drie, of in minder gevalle vier, pote kom voor en drie pote staan beslis stewiger as vier. Deurlooptapvoeë word meestal gebruik om die pote te bevestig en dit wil voorkom of 'n dieper blad benodig word as dit met blinde tapvoeë vervang word. Die gebruik van wê is bevestig en hoewel geen houtwê gevind is nie, kan geredelikerwys afgelei word dat dit deur hegters, dikwels in dieselfde posisie as die tradisionele wê, vervang is.

Die voorwerpe is handgemaak, hoe noukeurig of onhandig ook al, en pas in hierdie opsig totaal binne die definisie van handwerk volgens Donkin¹⁶ waarna reeds in Hoofstuk 1 verwys is. Hul is verder primêr funksionele voorwerpe met min poging tot aanstellerige dekorasie of stylverwysings; selfs in die een geval waar daar tog sprake van stylkenmerke is – die pote van voorwerp 18 – is dit 'n primitiewe weergawe daarvan. Meer as die helfte is gebruik vir meer as net sitmeubels, soos minstens uit die snymerke afgelei word.

Hierdie fisiese eienskappe dui reeds op meerdere groepskenmerke, wat vervolgens verder ondersoek word aan die hand van voorwerpinligting bekom uit museale bronne.

13 Gilbert (1991); Ingram (1987); Knell (1992); Filbee (1977)

14 Kinmonth (1993)

15 Van Oirschot (1978); Weyns (1974)

16 Donkin (2001:5-6)